

לז"נ אבי מורי צבי בן אפרים הכהן ז"ל

אור לכ' מנחם אב תשפ"ג/ג' August 6, 2023 Annual YU Israel Yahrtzeit Shiur

Jews and Tattoos

R. Yona Reiss

1. ויקרא פרק יט פסוק כח (פרשת קדושים)

וְשָׂרְט לְנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בְּבָשָׂרְכֶם וְכִתְּבֹתָ קְעָקַע לֹא תִתְּנוּ בְּכֶם אֲנִי יְהוָה:

2. רש"י ויקרא פרק יט פסוק כח (פרשת קדושים)

וכתבת קעקע - כתב המחוקה ושקוע שאינו נמחק לעולם שמקעקעו במחט והוא משחיר לעולם.

3. תלמוד בבלי מסכת מכות דף כא עמוד א

מתני'. הכותב כתובת קעקע, כתב ולא קעקע, קעקע ולא כתב - אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע בידו/בדיו/ ובכחול ובכל דבר שהוא רושם; ר"ש בן יהודה משום ר' שמעון אומר: אינו חייב עד שיכתוב שם את השם, שנאמר: וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה'.

גמ'. אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי: עד דיכתוב אני ה' ממש? אמר ליה: לא, כדתי בר קפרא: אינו חייב עד שיכתוב שם עבודת כוכבים, שנאמר: וכתובת קעקע לא תתנו בכם אני ה', אני ה' - ולא אחר. אמר רב מלכיא אמר רב אדא בר אהבה: אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה על גבי מכתו, מפני שנראית ככתובת קעקע...רב ביבי בר אביי קפיד אפי' אריבדא דכוסילתא. רב אשי אמר: כל מקום שיש שם מכה - מכתו מוכיח עליו.

4. רש"י מסכת מכות דף כא עמוד א ד"ה מתני'. כתובת קעקע

כתובת קעקע - כותב תחלה על בשרו בסם או בסיקרא ואח"כ מקעקע הבשר במחט או בסכין ונכנס הצבע בין העור לבשר ונראה בו כל הימים קעקע פויינטוורי"ר ואסור לכתוב שום כתיבה בעולם על בשרו בענין זה שכך גזירת הכתוב.

5. רש"י מסכת מכות דף כא עמוד א

וכתובת קעקע לא תתנו בכם - שום כתובת קעקע לא יעשו לפני שאני ה' ואסורין אתם לכתוב שם אחר על בשרכם אלמא עיקר חיובא משום שם עבודת כוכבים הוא ומיהו אסור לכתוב שום כתיבה בעולם אפי' לר"ש אלא דחיוב מלקות ליכא.

אפר מקלה - דוקא קאמר לפי שקשה היא ומקעקעת מקום המכה והרושם נראה שם אחר זמן אבל עפר בעלמא לא.

6. תוספות מסכת מכות דף כא עמוד א ד"ה רב אשי

רב אשי אומר מכתו מוכחת עליו - וכן הלכה.

7. תוספתא מסכת מכות (צוקרמאנדל) פרק ד הלכה טו

הכותב כתובת קעקע בבשרו של חברו שניהם חייבין במה דברים אמורים בזמן שהיו שניהם מזידין אבל אם היו שניהם שוגגין שניהם פטורין אחד שוגג ואחד מזיד שוגג פטור מזיד חייב ואינו חייב עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכחול לעבודה זרה קלפו באוזמל פטור הרושם על עבדו שלא יברח פטור.

8. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף כ עמוד ב

בעי רמי בר חמא: היו מוחזקים בעבד שהוא שלו וגט כתוב על ידו, והרי הוא יוצא מתחת ידה, מהו? מי אמרין אקנויי אקני לה, או דלמא הוא מנפשיה עייל? אמר רבא: ותיפוק ליה, דכתב שיכול להזדייף הוא! ולרבא, קשיא מתניתין: על היד של עבד! בשלמא מתני' לרבא לא קשיא, בעדי מסירה, ורבי אלעזר היא, אלא לרמי בר חמא קשיא! לרמי בר חמא נמי לא קשיא, בכתובת קעקע. השתא דאתית להכי, מתניתין (לרבא) נמי לא תיקשי, בכתובת קעקע.

9. תוספות מסכת גיטין דף כ עמוד ב ד"ה בכתובת קעקע

בכתובת קעקע - מדאורייתא ליכא איסורא עד שיכתוב ויקעקע בדיו ובכחול כדתנן בפ"ג דמכות (דף כא.) ולר' שמעון אינו חייב אפי' כתב וקעקע עד שיכתוב את השם פי' שם דע"ז כדמפרש התם בגמרא ומיהו איסורא דרבנן איכא הכא דאפי' אפר מקלה אסור ליתן על גבי מכתו מפני שנראה ככתובת קעקע ואפי' הויא הכא איסורא דאורייתא מ"מ הוי גט כדאמר' לעיל כתבו על איסורי הנאה כשר אף על גב דאסור לכתוב דהא מיתהני באיסורי הנאה.

10. רמב"ם הלכות עבודה זרה פרק יב הלכה יא

כתובת קעקע האמורה בתורה הוא שישרט על בשרו וימלא מקום השריטה כחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים, וזה היה מנהג העכו"ם שרושמן עצמן לעבודת כוכבים כלומר שהוא עבד מכור לה ומורשם לעבודתה, ומעת שירשום באחד מדברים הרושמן אחר שישרוט באי זה מקום מן הגוף בין איש בין אשה לוקה, כתב ולא רשם בצבע או שרשם בצבע ולא כתב בשריטה פטור עד שיכתוב ויקעקע שנאמר וכתובת קעקע, במה דברים אמורים בכותב אבל זה שכתבו בבשרו וקעקעו בו אינו חייב אלא אם כן סייע כדי שיעשה מעשה, אבל אם לא עשה כלום אינו לוקה.

11. ספר החינוך פרשת קדושים מצוה רנג

משרשי המצוה, מה שכתבנו בהקפת הראש ובהשחתת זקן, סמוך, להרחקת כל עניני עבודה זרה מגופנו ומבין עינינו. וגם זה מן השורש הזה בעצמו, שהיה מנהג הגוים שרושמים עצמם לעבודה זרה שלהם, כלומר שהוא עבד נמכר לה ומורשם לעבודתה...

ונוהגת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות. ועובר על זה וכתב אפילו אות אחת בכל מקום שבגופו בענין זה שאמרנו, שיהיה חקוק ורשום באחד ממיני הצבעין הרושמן, לוקה, ואם רשמו בו אחרים, אינו לוקה אלא אם כן סייע, מן הכלל הידוע, לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו.

12. שולחן ערוך יורה דעה הלכות כתובת קעקע וקריחה סימן קפ

סעיף א

כתובת קעקע היינו ששורט ב על בשרו וממלא מקום השריטה בחול או דיו או שאר צבעונים הרושמים.

סעיף ב

אם עושה כן על בשר חבירו, אותו שנעשה לו פטור, אא"כ סייע בדבר.

סעיף ג

מותר ליתן אפר מקלה על מכתו.

סעיף ד

הרושם על עבדו שלא יברח, פטור. (ונראה דלכתחלה מיהא אסור) (ד"ע).

13. ש"ך יורה דעה סימן קפ

- א. היינו ששורט כו'. וה"ה כותב בצבע תחלה ואח"כ שורט במקום צבע, ב"ח.
- ב. על בשרו כו'. בכל מקום שיעשה כן על בשרו חייב בכל מה שיכתוב, טור.
- ד פטור אלא אם כו'. כתב בית יוסף והאחרונים שנלמד מהקפת ראש דלקמן סי' קפ"א ולפי זה כי היכי דהתם איסורא מיהא איכא אף על פי שלא סייעו ה"ה הכא.
- ו. על מכתו. דמכתו מוכיח עליו שאינו עושה משום חקות העובדי כוכבים אלא לרפואת המכה.

14. פתחי תשובה יורה דעה סימן קפ ס"ק א

ששורט על בשרו ע' בתשובת מעיל צדקה סי' ל"א שנסתפק בדין כתובת קעקע לענין חיוב מלקות אי בעינן שיהא בו אותיות אשר הם מוסכמים אי נימא דמתחייב בשריטה בעלמא או איזה רושם שיהיה ולסוף העלה דבעינן כתב אותיות ממש אלא דסגי אפילו באות אחת והא דאמרו מכתו מוכיח עליו לקמן ס"ג י"ל דמ"מ מדרבנן אסור א"נ דמיירי באמת באם שתהיה צורת מכתו כעין אות קמ"ל דאפ"ה שרי שמכתו מוכיח עליו עכ"ד ע"ש.

15. מנחת חינוך פרשת קדושים מצוה רנג

והנה אם קעקע ולא כתב או כתב ולא קעקע א"ח אך אינו מבואר בר"מ אם יש איסור דרבנן אך מלשון פטור נראה דאיכא איסורא כמ"ש הרהמ"ח לעיל מ' רנ"ב גבי זקן אך דעת הכ"מ שם ג"כ דמותר לכתחלה ובמשנ"ח כתב דמלשון הר"ם שלא כ' כאן מכות מרדות נראה דמותר לכתחלה ואין זה דיוק דגם לעיל לא כתב מ"מ. וע' תוס' גיטין כ' ע"ב כתבו לענין גט שם דמוקי הש"ס בכ"ק דהיינו כ' שא"י למחוק נראה מדבריהם דאיכא איסורא מדרבנן וכ"כ הב"ש באה"ע דאפי' כתב ולא קעקע הוי איסורא דרבנן וצ"ע בזה דלפ"ז אסור לכתוב על בשרו רשימה וע"ש במשנ"ח ובאמת אף האיסור דרבנן אינו אלא בכל קיים וא"י למחוק כמו השריטה בעצמה וכן גבי גט דבעינן שא"י לזייף ע"כ אסור אפי' בכתיבה לחוד אבל כתב בעלמא על גופו או בדיו או בסיקרא אין כאן איסור כ"נ פשוט. ולפ"ז אין ראייה מ"ש המשנ"ח דפוק חזי מאי עמא דבר שעושה רשימה ובאמת לא ראיתי משום ישראל שיעשה רשימה שלא יוכל למחוק על גופו ע"כ נראה דהוא איסור דרבנן כדעת התוס' ...

וע' בס' יד הקטנה כ' דאף להר"מ דא"צ תמונת אותיות מ"מ צ"ל איזה רושם וכ"כ בס' משנ"ח דצ"ל אות שלם או רושם שלם אבל בשריטה בעלמא אין סברא לחייב עליה רק מדרבנן אסור ע"כ סובר ר"א דמכתו מוכיח ש"ד וצ"ע בדינים אלו דהם איסורי תורה לגבב קולות בזה במקום שהראשונים סתמו וע"ע שם בתוספתא הובא בב"י ובש"ע יו"ד הרושם על עבדו שלא יברח פטור ורמ"א כתב דמ"מ איסורא איכא ועיין תוספתא מכות סובר התוספתא כר"ש דדוקא לעכו"ם חייב א"כ איני מבין שיהי' סברא דעל עבדו יהי' פטור על שכותב בו שם עכו"ם בשביל שלא יברח וצ"ע. ודברי התוספתא שם קצת מגומגמים וע' בס' ג"פ סי' קכ"ד כ' טעם לד' התוספתא דלא חייבה התורה אלא כשעושה הכ"ק משום הכתיבה גופא כחך העכו"ם ובעושה בעבד כדי שלא יברח אין כוונתו לכך ומתרץ בזה דגם בגט אם כתב כך לא עבר וע"כ מתורץ שם ק' הב"ש (סימן קכד סע"ט) דהעדים פסולים דהאמת בכה"ג לא עבר וע"ש עוד שכ' דהוי דבר שא"מ ומלאכה שאצ"ל וצ"ע ואכ"מ.

16. שו"ת שבט הלוי חלק ג סימן קיא

כתובת קעקע היינו ששורט על בשרו וכו' - עיין מנ"ח מצוה רנ"ג כ' ועתוס' גיטין כ' ע"ב כתבו לענין גיטין דמוקי הש"ס בכתובת קעקע, דהיינו כתב שאינו יכול להמחק נראה מדבריהם דאיכא איסורא דרבנן וכ"כ ב"ש אה"ע סי' קכ"ד ס"ק ט"ז דאפילו כתב ולא קעקע איכא איסורא דרבנן, ומזה חידש המנ"ח דאסור לכתוב על בשרו בדיו שא"א למחקו ודלא כספר משנ"ח יע"ש - ובעניתי דברי המנ"ח תמוהים דהמעין בתוס' הרא"ש בגיטין שם שהם דהתוס' הנ"ל יראה דלא אסור מדרבנן רק אם שרט על בשרו ולא מלאו בדיו - או ממלא בדיו ובכחול מקום המשורט כבר, וזהו דהביאו מהנותן על גבי מכתו - אבל כתיבה על הגוף בלי שירוט כלל אין זכר בדבריהם, וגם בב"ש אה"ע שם כ' רק אם כתבו ולא מלאו דיו, והיינו ששרט על בשרו ולא מלאו דיו זהו דאסור מדרבנן, אבל כתב ולא קעקע כלל לא נשמע מזה, וגם לשון הש"ס גיטין בכתב קעקע אינו סובל זה.

17. גט פשוט אבן העזר סימן קכד סעיף ל

ואיכא למידק האי גיטא דכתוב וחתום בכתובת קעקע היכי הוה גט כשר, הלא הסופר עבר עבירה שכתב בכתובת קעקע גם עדי חתימה עברו עבירה שחתמו בכתובת קעקע דדין כתיבת קעקע הוה כדין הקפת הראש דאחד המקיף וא' הניקף חייב כמו שנראה מדברי הרמב"ם סוף הלכות ע"ז [פ' י"ב ה' ט"ז]. גם מדברי הטור י"ד סי' ק"פ והרי כתב הרמב"ם ספ"ג דגירושין פסקו מרן לעיל סי' קכ"ג ס"ה כתבו בזדון ביי"ט ונמסר לה בפני עדים כשרים ה"ז גט פסול... וי"ל דכתבו וחתמו בשוגג דחשבו דלא היה איסור לכתוב בכתובת קעקע על יד של עבד.

ועוד י"ל במה שכתב מרן הב"י י"ד סי' ק"פ תניא בתוספתא דמכות פ"ג הרושם על עבדו שלא יברח פטור עכ"ל. ויש להתבונן מ"ט הוא פטור. י"ל דלא חייבה תורה אלא כשעושה כתובת קעקע משום הכתיבה גופה כמו שעושים הגוים בחקותיהם אך בעושה חותם בעבד שלא יברח פטור, והוה כדין מלאכה שאינה צריכה לגופה או כדבר שאין מתכוין דפטור לענין שבת, ה"נ בעושה חותם בעבד שלא יברח אין כונת עשיית החותם משום כתובת קעקע גופה אלא לשמירה שלא יברח העבד. ואם כן דון מינה ואוקי באתרין הסופר והעדים שכתבו בכתובת קעקע על יד של עבד לא היו מכוונים משום כתובת קעקע גופה אלא כתבו וחתמו על גבי העבד כדי לגרש בו את האשה ולא תצטרך להביא עדי מסירה לפנינו. ומיהו ודאי אף על גב דאין חייבים מלקות איסורא מיהא עביד כדאמר לענין שבת פטור אבל אסור. ועיין בי"ד סימן ק"פ ס"ד דכתב מור"ם שם דרושם על עבדו לכתחלה מיהא אסור.

18. שו"ת שרגא המאיר סימן מג-מד

בד"ש שהמתחדשים המציאו המצאה חדשה בשם פרעמאנענט מעק-אפ בלע"ז וזה קוסמטיקה שזורקין זריקות עם קוסמטיקה בתוך העור במחט ומכניסים בתוך החורים סמים המצביעים את העור ועומדים שם בערך משנתים עד חמש שנים אבל לא לעולם... ושאלתו אם אין בזה משם כתיבת קעקע. והעלה שאפשר להתיר לנפגע. ורוצה לשמוע דעתי בזה להלכה ולמעשה... בספר יד קטנה הלכ' ע"ז ל"ת נ"ז במנחת עני אות פ"ז כתב שנראה לו מלשון הרמב"ם ורש"י דאפילו באיזה ענין כתיבה שיהי' ואפילו שלא בתמונת אותיות ותיבות ואפשר דאפילו בשריטה שרשם אותה בצבע, אלא שבשריטה בעלמא הדבר צ"ע אם יש בה איסור תורה, אבל איסור דרבנן ודאי יש בה מדחזינן לרב אדא בר אהבה דאוסר אפילו באפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראה ככתובת קעקע, ואף רב אשי לא התירה אלא משום דמכתו מוכיח אליו ע"כ... כמו שכתב הריטב"א במסכ' מכות על הא דאמר רב מלכיא אסור לאדם ליתן אפר מקלה על גבי מכתו מפני שנראה ככתובת קעקע, פי' איסורא דרבנן ע"כ... הא דכתב רש"י שאינו נמחק לעולם... אבל מלשון נמוקי יוסף במסכ' מכות שכתב בזה"ל עד שיכתוב ויקעקע, כלומר אחר שקרע עורו הניח ב' באותו שריטה ונכרת שם "זמן גדול" עכ"ל, ומשמע אעפ"י שאינו מתקיים וניכרת לעולם חייב, וכן משמע מהרמב"ם שאינו כותב שעומד לעולם, וכן המחבר לא הזכיר שיהא צריך לעמוד לעולם, ובני"ד שאינו ניכרת לעולם רק לזמן רבה, יהי' תלוי' במחלוקת הראשונים הנ"ל, אבל מסתבר מדרבנן אסור לכ"ע אפילו אינו מתקיים לעולם, וא"כ איכא בני"ד עכ"פ איסור דרבנן... גם מה שכתב כת"ה, כתובת קעקע נכנס עמוק בעור ופערמאנענט מעק-אפ נכנס רק באופן שטחי בתחתית עור העליון ע"כ. הנה לא מצאתי היתר מכח חילוק זה, עי' בריטב"א מכות דף כ"א וז"ל ונכנס הצבע בין העור לבשר ע"כ, ועי' ביד הקטנה שכתב בזה"ל עד שיכנס הצבע בין העור להבשר עכ"ל, הרי שכתובת קעקע די רק אם נכנס בין העור להבשר, וה"נ בני"ד נכנס בין העור להבשר... ונלפע"ד אולי יש להתיר באם עשה זה לרפואה היינו כדי להסתיר ולהעלים הצלקת שנפגע, דכתיבת קעקע שאסרה התורה הקדושה כתב הרמב"ם בפ"ב הלכה י"א מהלכ' ע"ז הטעם דהי' מנהג העכו"ם שרושמי' עזמן לע"ז, כלומר שהוא עבד מכור לה ומורשם לעבודתה וכו' ע"ש, וכ"כ הסמ"ג והחינוך טעם זה, וא"כ רושם זה עושה העכו"ם שיהא ניכר לכל שהוא שייך לע"ז זה, ... אבל לפי הבנתי בני"ד שעושה הפערמאנענט מעק-אפ כדי שלא יהי' ניכר הצלקת, וע"כ עושה בצבע העור, וא"כ אדרבה עשיית זה שלא יהי' ניכר, וכה"ג אינו דומה כלל לכתובת קעקע, ואולי שזה כוונתו שכתב החילוק שכאן נותנין דבר טבעי צבעי מן העור, ואינו ניכר כלל... ועוד הלא יש לצרף השיטות שבעינין דוקא כתיבה בצורות אותיות, מה שאינו כן בני"ד, וגם לצרף שיטות שס"ל שצריכה להיות ניכר לעולם, מה שאינו כן בני"ד. וגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה היינו איסור דרבנן עי' במסכ' ברכות דף יט ע"ב וכדי שלא יהי' ניכר הצלקת מותר אפילו לצוות לעשות לו הפערמאנענט מעק-אפ... [ועיין גם במאמר של הרב עזרא בצרי בקובץ תחומין, כרך י']

19. הרה"ג הרב שמאול וואזנר זצ"ל, ירחון אור ישראל, שנת תשנ"ט

...וגם מסקנתו נכונה דעלינו להחמיר בצורת יפוי קעקע שעושים נשים למעלה מעיניהם אב"א מטעם סרך איסור כתובת קעקע עצמו, ואב"א כי מעשה שחץ הוא, וידוע מה דאיתא במ"ר כי דברים כאלה היו גורם בחורבן ביהמ"ק.

20. שו"ת להורות נתן חלק י סימן סד

נשאלתי, ע"ד שנתחדש שמקעקעים לנשים סביב פיהם או עיניהם בצבע המתקיים לשלש שנים, וזה נעשה ע"י שדוקרים בתוך העור במחט העשוי לזה ומכניסים צבע לתחת העור, האם יש בזה איסור של כתובת קעקע.

...והנה בנדון שאלתינו ודאי שצריכין אנו לחוש לשיטות הראשונים הנ"ל דאסור לקעקע אף בלא צורת אות, וכן משמע פשוט דברי הרמב"ם והשו"ע וכנ"ל. ואף דהוי בבית אחת השריטה והקעקוע, הנה פשוט דחייב אף בבית אחת וכנ"ל. אלא דאכתי יש לעיין מהא דמבואר בשו"ע יו"ד (סי' ק"פ ס"ג) מותר ליתן אפר מקלה על מכתו, והוא מש"ס מכות (כא א). וכתב הש"ך (סק"ו) הטעם, דמכתו מוכיח עליו שאינו עושה משום חוקת העכו"ם אלא לרפואת המכה עכ"ד. ומשמע לכאורה דכל שאינו עושה כתובת קעקע לשם חוקת העכו"ם אלא לצורך אחר ליכא איסורא. וא"כ נימא גם בנדון דידן כיון שעושין כן רק לנוי ולא לשם חוקת העכו"ם ליכא איסורא. ברם זה אינו, דלכאורה דברי הש"ך ז"ל קשיין שכתב דבאינו עושה לשם חוקת העכו"ם ליכא איסורא, והיינו משום דמבואר ברמב"ם (פי"ב מעכו"ם הי"א) דזה היה מנהג העכו"ם שרושמיין עצמן לעבודת כוכבים כלומר שהוא עבד מכור לה ומורשם לעבודתה עיין שם, וא"כ כשאינו מכיין לשם עכו"ם שרי, וזה קשיא דהא גם בהשחתת פאת הזקן כתב הרמב"ם (פי"ב מע"ז ה"ז) "דרך כהני עכו"ם היה להשחית זקנם לפיכך אסרה תורה להשחית הזקן", וכן כתב שם (ה"א) "אין מגלחין פאתי הראש כמו שהיו עושין עכו"ם", ומבואר דאיסור השחתת פאת הראש והזקן הוא משום דכך מנהגם של עכו"ם. וא"כ כשמגלח פאת ראשו וזקנו מסיבה אחרת, ולא משום שרצה לעשות כחוקת העכו"ם ליכא איסורא לסברת הש"ך הנ"ל. וא"כ תקשי סוגיא דנזיר (מ ב) דילפינן מקראי דמצורע מותר לו לגלח פאת ראשו וזקנו, ואמרו שם משום דעשה דוחה לא תעשה עיין שם, וקשה הא אף אי לאו קרא ידעינן דמותר למצורע לגלח ראשו וזקנו, כיון דאינו מכיין לשם עכו"ם אלא לשם מצוה וא"כ ליכא איסורא כלל. אלא ודאי דאע"ג דאיסור גילוח ראש וזקן הוא משום שכך נהגו העכו"ם, אעפ"כ אסרה תורה לגלח אף אם אין כונתו לשם חוקת העכו"ם. וא"כ הוא הדין בכתובת קעקע, אף על גב דטעם איסורו הוא משום דכך נהגו לעכו"ם וכמש"כ הרמב"ם, אעפ"כ אסור אף אם אינו מתכוין לשם עכו"ם אלא לצורך אחר. וכן מוכח מתוס' גיטין (כ ב) ד"ה בכתובת קעקע, שדנו בגט שכתבו על עבד בכתובת קעקע אם יש בו איסור דאורייתא עיין שם, וקשה מה איסור דאורייתא איכא כיון שאינו מתכוין לשם חוקת העכו"ם אלא לשם גירושין, אלא ודאי פשוט דאף כשאינו מכיין לשם עכו"ם איכא איסורא דאורייתא לעשות כתובת קעקע.

ו) והא דליכא איסור דאורייתא בנותן אפר מקלה על גבי המכה, הוא משום דליכא איסור דאורייתא אלא כשעושה שריטה וגם ממלא מקום השריטה בדיו או כחול, וכמבואר ברמב"ם (פי"ב מעכו"ם הי"א) "כתובת קעקע האמורה בתורה היא שישרט על בשרו וימלא מקום השריטה כחול וכו', ומעת שירשם מדברים הרושמיין אחר שישרוט באיזה מקום מן הגוף וכו' לוקה, כתב ולא רשם בצבע או שרשם בצבע ולא כתב בשריטה פטור עד שיכתוב ויקעקע שנאמר וכתובת קעקע", ומבואר דליכא איסור דאורייתא אלא כשעשה שני דברים, שריטה וקעקוע, אבל בנותן אפר מקלה על המכה, הלא איהו לא עשה שום שריטה, ואף דאיכא כעין שריטה שנעשה ע"י המכה והוא מילאו צבע, אינו עובר איסור דאורייתא, כיון שלא עשה כתובת דהיינו שריטה. אלא דאכתי היה לנו לאסרו מדרבנן משום מראית העיין...ועל זה אמר שם רב אשי כל מקום שיש שם מכה מכתו מוכיח עליו עיין שם, ...ולא נזכר בשו"ע שיהא איסורו דוקא כשמכין לשם עכו"ם, דבאמת אסור בכל גוונא...

ז) אלא דעדיין יש לעיין בהא דמבואר בשו"ע יו"ד (סי' ק"פ ס"ד) הרושם על עבדו שלא יברח פטור, וכתב הרמ"א ונראה דלכתחלה מיהא אסור. וכתב בס' גט פשוט (אהע"ז סי' קכ"ד סק"ל) בטעם הפטור, דלא חייבה תורה אלא כשעושה כתובת קעקע משום הכתיבה גופא, כמו שעושין הגויים בחוקותיהם, אך בעושה חותם בעבד שלא יברח פטור, והוי כדן מלאכה שאינה צריכה לגופה או כדבר שאינו מתכוין דפטור לענין שבת, הכי נמי בעושה חותם בעבד שלא יברח אין כונת עשיית החותם משום כתובת קעקע גופיה אלא לשמירה שלא יברח העבד...והנה בנדון דידן שעושה כתובת קעקע לשם נוי, נראה דאינו דומה לרושם על עבדו שלא יברח דפטור, דהתם אין לו צורך בעצם הרושם אלא כדי שיהא לשמירה שלא יברח העבד, אבל הכא הרי עצם כתובת הקעקע הוא הנוי והוא צריך לאותו דבר, ואין לדמותו לרושם על העבד דפטור.

...ועיין בהגהות הגרע"א ז"ל יו"ד (סי' ק"פ ס"ד) שציין לס' כסא דהרסנא (סי' שכ"ד), אשר שם תמה על הב"י שהביא הך דינא דתוספתא דהרושם על עבדו שלא יברח פטור, דהא בתוס' גיטין (כ ב) מוכח דגם בעבד איכא חיוב דכתובת קעקע, וגם למדנו מדבריהם שלאיזה צורך שיהיה כל שהוא כתובת קעקע גמור חייב, וכתב דהתוספתא אתיא כרבי שמעון דאינו חייב עד שיכתוב את השם, ולכן לא הביאו הרמב"ם והסמ"ג והרא"ש דברי התוספתא עיין

שם. ובאמת בהדיא מבואר בתוספתא שם (מכות פ"ג ה"ט) דאינו חייב עד שיקעקע בדיו בכחול לעבודת כוכבים עיין שם, ומשמע דס"ל דאינו חייב אלא במכוין לשם עבודה זרה, ולכן ברושם על עבדו שלא יברח שאינו מכוין לע"ז פטור...

ט) ולדינא בנדון שאלתנו ליכא שום מקום היתר בזה, דאי משום דאינו כותב צורת אותיות, הרי מבואר בראב"ד ור"ש משאנץ דאסור אף כשאנו כותב צורת אותיות, וכן מוכח פשטות דברי הרמב"ם והשולחן ערוך שלא כתבו דבעינן דוקא צורת אותיות. ואי משום שאינו מכוין לעבודה זרה, כבר הבאנו מהאחרונים הנ"ל דמסתימת הפוסקים מוכח דלא בעינן שיכוין לשם עבודה זרה. וכן הוכחנו לעיל מהא דאיצטרך קרא להתיר גילוח פאת הראש והזקן במצורע. והא דפטור ברושם על העבד שלא יברח, י"ל דהכא גרע טפי, דהתם אין לו צורך בכתב כלל אלא לשמירה שלא יברח, אבל בנדון דידן שהוא צריך לכתב משום נוי הרי זה גרע טפי מרושם על העבד שלא יברח. ובעבד גופא הרי כתב הרמ"א דלכתחלה אסור ומכל שכן בנדון דידן. ועל כן ברור ופשוט דאסור לעשות כן לא לעצמו ולא לאחרים, וכמבואר בתוספתא (מכות פ"ג) דכותב כתובת קעקע בבשר של חבריו שניהם חייבים עיין שם.

י) ומה שהכתב מתקיים רק שלש שנים ואחר כך נמחק, ... נראה להוכיח, דלשון לעולם דנקט רש"י אין הכרח דהכונה לעולם ממש, אלא זמן ארוך, דהא בשבת (ק"א ב) איתא ואלו קשרים שחייבין עליהן קשר הגמלין, ופירש"י "ואלו קשרים המנויין באבות מלאכות דקתני הקושר והמתיר קשר של קיימא שאינו מתירו לעולם דומיא דקושרי חוטי יריעות הנפסקות". הרי דלא הוי בגדר קשר של קיימא שחייבין עליו חטאת אלא אם אינו מתירו "לעולם". והנה מבואר בבית יוסף (או"ח סי' ש"ז) דדעת רש"י דכל שעומד להקיים יותר מחודש חייב, והוכיח כן ממה שכתב רש"י שבת (ק"ב א) ד"ה בדחומרתא "ופעמים שמתקיים שבת או חודש", דמוכח דעד חודש פטור אבל אסור וכשעומד להתקיים יותר מחודש חייב עיין שם... וא"כ בנדון דידן שניכרת הכתיבה שלש שנים ודאי שהוא בגדר לעולם ואסור. [עיין גם במאמר של הרב ברוך שרגא, קובץ תחומין, כרך יח]

21. שו"ת מנחת אשר ח"ב סי' נו

לשאלת רבים אם מותר לנשים לעשות איפור קבוע או שמא יש בזה איסור מצד כתובת קעקע... לכאורה עדיין יש איסור מדרבנן כמ"ש בהג"ה סעיף ד לגבי הכותב על ידי עבדו שלא יברח וצ"ע מה בין רשימה על ידי עבדו דאף שמוכח שאין כונתו לחקות הגוים אסור מדרבנן לאפר מקלה דמותו לכתחלה, ואפשר דהקילו משום צער המכה, ולפי"ז אפשר דיש להקל גם בשאר צער ובושה כני"ד דהוי שעת הדחק... סוף דבר אף דאפשר שיש להקל משום ספק ספיקא, ספק אם יש איסור בכתיבה שאינה קיימת לעולם, ספק אם יש איסור בצבע שאין בו לא אותיות ולא צורה, מלבד מה שיש להסתפק אם יש איסור כשאנו משרט בבשר אלא מחדיר את הצבע מתחת לעור ע"י מחט ובפרט כשצבעו מוכיח עליו שאינו עושה לשם חוקות הגוים, ובכל אלה הספיקות נראה יותר להקל וק"ו כאשר כולהו חזיא לאיצטרופי, אמנם עדיין לא נמלטנו לגמרי מחשש איסור דרבנן וכהא דרושם על ידי עבדו שלא יברח, אך מ"מ נראה דבשעת הדחק גדול יש להקל בזה. ובעובדה שבא לפני באשה צעירה עם צלקת בהירה על פניה שגרמה לה עגמ"נ רבה התרתי לה כדי שלא תתגנה על בעלה.

22. מנחת חינוך פרשת יתרו מצוה לב מוסך השבת אות לה

נלע"ד המוחק כתובת קעקע חייב להר"מ דהוי תיקון כי לישראל אסור מחמת חוקות העכו"ם כי בשעת העשי' לוקין מגזה"כ אבל על כל פנים להיות כן על בשרו אינו נכון לישראל אבל המוחק מעכו"ם ל"ה תיקון וז"פ.

23. פתשגן הכתב (מהגאון הרב חיים קנייבסקי זצ"ל) סי' ג

יש להוכיח לענ"ד שאין כונת התורה שלא יהא חקוק בכך כ"ק רק המעשה אסרה תורה חדא ממה שנחלקו הראשונים אם השריטה קודמת לצביעה או להיפך ולכל א' מהשיטות אם עשה להיפך פטור כנ"ל סי' ב' ואם נימא דרצון התורה שלא יהא חקוק בבשרכם כ"ק לכאו' לא הי' שום סברא לחלק בזה דסוף סוף הרי חקוק בבשרו כ"ק אע"כ דרצון התורה רק לאסור המעשה הזה ולא התכלית ולכן באופן זה אין זה המעשה שהתורה אסרה, ועוד ראי' ממה ששינו בתוספתא פ"ג דמכות והובא בשו"ע הרושם על עבדו שלא יברח פטור ואם נימא שרצון התורה שלא יהא חקוק בבשרו כ"ק א"כ מאי נ"מ לאיזה סיבה עשה זה הרי סוף סוף חקוק בבשרו כ"ק אע"כ דהתורה לא אסרה רק את המעשה וזה אינו אלא ברצוה מעשה הכתובה אבל אם אין ענינו כלל הכתיבה והוא רק לשמירה בעלמא מעשה כזה לא אסרה תורה...

24. חשוקי חמד מסכת פסחים דף עה עמוד ב

שאלה. מעשה ביהודי שחזר בתשובה שבהיותו צעיר קעקע על גופו ציורים שונים. כעת, כשלמד על איסור כתובת קעקע, הוא מסתפק האם עליו להסיר את כתובת הקעקע והאם עליו לעבור לשם כך אף ניתוח.

תשובה. גם כשיעשה את הניתוח לא יעקור בזה את הלאו למפרע, ואת העשוי אין להשיב, ולכן יש להסתפק אם מותר לאדם לחבול בגופו להסרת הקעקוע כשבין כך לא יתקן את הלאו. ולא מצינו שזוהי עבירה נמשכת, דומיא דמילה דהוי מצוה נמשכת.

ושאלתי שאלה זו את מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב שליט"א והשיב לי: להסיר את הכתובת קעקע הוא דבר ישר, למעט תיפלה, ומותר בעד זה לחבול בגוף, כי האיסור לחבול הוא כשמזלזל בגוף שהוא מתנת אלוקים וגם הוא לא שייך לנו, אבל כשחובל להסיר תועבה מותר.

וגיסי הגר"ע אוירבאך שליט"א הביא ראייה לדברי מו"ח מדברי המנחת חינוך (מוסך השבת לה מלאכת מוחק) שכתב ז"ל: נראה לענ"ד המוחק בשבת כתובת קעקע חייב להרמב"ם, [הסובר דמוחק את הרשום על מנת לתקן חייב, אף שלא על מנת לכתוב], דהוי תיקון, כי לישראל אסור מחמת חוקות העכו"ם, אף כי רק בשעת העשייה לוקין מגזירת הכתוב, אבל עכ"פ להיות כן על בשרו אינו נכון לישראל, עכ"ל. הנה כתב להדיא כדברי מו"ח שלהיות כן על בשרו אינו נכון לישראל.

שאלה. מעשה באדם שחזר בתשובה, אשר מקדמת דנא כשעדיין לא שמר תורה עשה קעקוע עמוק בדמות ע"ז וניתוח לא יעזור כי אם קעקוע על קעקוע זה. האם מותר לקעקע כדי למחוק קעקוע בדמות ע"ז.

תשובה. מאחר ומה שנעשה כבר, אין להשיב. אם כן נראה שאסור להוסיף חטא רק כדי לטשטש מה "שאינו נכון" כדברי המנחת חינוך הנ"ל. אמנם נתוח מותר לעבור אבל לא איסור תורה.

25. הרב יוסף מוגרבי, קובץ זכור לאברהם, שנת תשס"ב-תשס"ג

בסיכום: יש איסור תורה חמור בכתיבת קעקע ובפרט באלו של ימינו שהיא כתיבה וקעקוע בדיו ולכן צריך האדם להזדרז ולהסיר תועבה זו מגופו ואסור באיסור גמור לשרוף את המקום במגהץ חם מפני שאסור לאדם לחבול בעצמו, ומ"מ רשאי להוריד זאת ע"י נתוח פלסטי וכן נלע"ד להלכה ולמעשה.

26. שו"ת ממעמקים (רב אפרים אשרי) שאלה ח"ד סי' כ"ב (נדפס בירחון פרדס אדר א תשכ"ה)

אחרי שזיכנו השי"ת לצאת מאפילה לאור גדול, כשנשברו מוטות עולנו ונשתחררנו מלהיות עבדים לעבד בישי ימ"ש, נשאלתי על ידי אשה אחת צעירה לימים ובת טובים מאחת המשפחות הנכבדות, היות שהגרמנים הארוכים חקקו על זרועה בכתובת קעקע כי כן נהגו לחקוק על זרועותיהם של כלואי המחנות מספר כי כל אסיר היה לו מספר ולפי המספרים האלה הם נכתבו בספרי החיים והמתים, מי לחיים ומי למות, מי בקצו ומי לא בקצו אלא עליו עוד להתענות בעבודת פרך, כי על הכל נהגו הזדים הארוכים סטטיסטיקה מדויקת, ועכשיו לאחר השחרור ברצונה להעביר על ידי ניתוח פלאסטי את המספר הזה המעלה לפניה את זכרון האימים של הימים הנוראים האלה ... והיא חושבת כי באם תמחוק מזרועה את המספר האיום הזה, תוכל להסיר מעליה את זכרון מועקת הימים המרים הללו המעכר את רוחה ולא נותן לה מנוח...

תשובה: בשו"ע או"ח סימן ש"א סעיף כ"ג פסק הרמ"א: ואותן העגולים ירוקים שגזרה מלכות שכל יהודי ישא אחת מהן בכסותו מותר לצאת בהן אפילו אינו תפור בכסותו רק מחובר שם קצת (א"ז), ומסיק האור זרוע מפני דחשיב מלבוש. נראה מזה כי דבר שהמלכות הרשעה רוצה לבייש בו את ישראל, כדי שישא חתיכת בגד ירק על בגדיו כדי לביישו ולהשפילו בעיני העמים, אפילו הכי פסק הרמ"א בשם האור זרוע שמותר לצאת בו בשבת, כי אדרבה זהו כבוד לעם ישראל וזהו מלבוש. ולפי זה בנידון דידן גם כן הכי הוא, המספר הזה שהגרמנים ימ"ש חקקו על זרועות בני ישראל כאות קלון שישפיל אותם בעיני כל רואם לאמור, כי הללו בעלי המספרים החקוקים על זרועותיהם אינם נחשבים לבני אדם אלא כבהמות נדמו והרשות ניתנה לעשות בהם כרצונם, לא רק שאין בו במספר כזה כדי להבאיש את רוחנו ולהשפיל את כבודנו, אלא אדרבה מספר זה הוא לנו לאות כבוד ולתפארת, ולהם, לרוצחים המתועבים ימ"ש זכרם, הוא למזכרת עון ולחטאת עולם שלא ניתן לסליחה ולכפרה...שזכור נזכר "את אשר עשה לך עמלק" גרמני זה, וחלילה לנו לשכוח את הדבר הזה ולמחוק מלבנו את כל אשר עוללו לנו

הרשעים הללו, חיתי יער בדמות אדם, זרעו של עמלק בני בניו של המן הרשע. (ובקובץ המאור חלק עליו רב מאיר אמסיל)

27. שו"ת ממעמקים ח"א סי' כו

...והנה היו בין עובדי הכפיה כאלה שאזרו עוד להניח תפלין בהחבא בעת הליכתם לעבודה תיכף משהאיר היום, אולם קרה המקרה שהגרמנים תפסו את אחד מהעובדים כשהוא מניח תפלין בעת הליכתו ולאחר שעינוהו בכל מיני עינויים לא נתקררה דעתם עד שחרטו על ידו השמאלית בקיבורת מקום התפלין שתי וערב כך שאי אפשר היה לו לגלות את ידו לשם הנחת תפלין מבלי שיראו הרואים את האות הקלון הזה שהזדים הארורים חרטו על בשרו, ונשאלתי אם מותר לו לשים רטיה על אות קלון זה ולהניח תפלין על גבי הרטיה כדי שיחשבו הרואים שיש לו מכה על הקיבורת במקום הנחת התפלין, האם יש בזה משום חציצה או שאין לחוש לזה...תברא לדינא מאחר שנחלקו בזה עמודי עולם אי בתפלין פוסלת חציצה או לא לכן נראה לי, מכיון שחסידיים ואנשי מעשה נוהגים להניח את התפלין בבית וללכת כך בפארם לבית הכנסת ולבית המדרש, לזאת גם בנידון דידן יש לנו להורות לעשות כן, היינו שיניח את התפלין בביתו לפני לכתו לבית הכנסת להתפלל, ובביתו הרי אין לו להתבייש בגלל זה שאות קלון של שתי וערב חקוק על קיבורת ידו שהרי אין זר לא תשורנו שם, וכן לאחר שיגמור את תפילתו יכול הוא אפילו לסלק בבית המדרש את התפילה של ראש ולכשיבוא לביתו יסלק את התפילה של יד.

28. שו"ת בצל החכמה חלק ה סימן פא

אשר נשאל מע"כ נר"ו וכו', מבעל תשובה אחד, שלפני זמן בהיותו חפשי פורק עול ר"ל, עשה לו בזרועו השמאלי צורת אשה ערומה בכתובת קעקע, וכעת כאשר זכה שהתעוררה רוחו לעזוב דרך רשע ולשוב אל דרכי אבותיו לשמור תורה ומצות, נפשו עליו תאבל בראותו כי בזרועו השמאלי ממש במקום הנחת תפלין נמצאת צורת מפלצת הנ"ל בכתובת קעקע שהוא כתב הקיים לעולם ואי אפשר להעבירו והוא אובד עצות ושואל אם מותר לו להניח תפלין על מקום צורה מתועבת ההיא. ואמנם בין אם הוא אסור ובין אם הוא מותר רצונו לדעת מה עליו לעשות כי נפשו סולדת כעת מצורה ההיא ואין רוחו עליו להתפלל כשהוא יודע שתפילו מונחים על גבי צורה כזאת. גם בלא"ה עצם המצאה של צורה זו על גופו מפריע לו. בכך בקשני מע"כ וכו' נ"י להורות לו את הדרך הנכונה.

לענ"ד בס"ד פשוט וברור שאסור להניח תפלין על מקום צורה זו. והוא נלמד במכש"כ מהמבואר בסוגיא דיומא (יא א'), דתניא בית התבן ובית הבקר וכו' פטורים מן המזוזה מפני שהנשים נאותות בהם, וקאמר מאי נאותות רוחצות ופרש"י (ד"ה מאי נאותות רוחצות) ומשום דמקום גנאי הוא שעומדות שם ערומות אין כבוד שמים להיות שם מזוזה עכ"ל. וכו"ה גם בשו"ע יו"ד (סי' רפ"ו סעי' ב'). ובהגה שם דיש מקילין ואומרים דבכל מקום שנשים שוכבות פטור ממזוזה. וע"ש בש"ך (סק"ט) בשם הב"ח דמשו"ה נתפשט המנהג שאין עושין מזוזה כי אם בפתח הבית הסמוך לרה"ר לפי שאי אפשר לרחיצה אא"כ היא ערומה ואיכא בזיון כתבי קודש. ובש"ך שם מסיק שיש לתקן מזוזה בכל הפתחים ויכסה אותן ע"ש. - הרי שבשביל שנשים עומדות ערומות בחדר אין לקבוע מזוזה אפי' בפתחו של אותו חדר משום בזיון כתבי קודש, א"כ מכש"כ להניח התפלין על צורה הנ"ל של אשה ערומה ממש, בודאי שיש בו משום בזיון כתבי קודש. ואף דשם מיירא בגופה של אשה ערומה ואילו בנד"ד המדובר בצורה של אשה ערומה בלבד. פשוט דלענין בזיון כתבי קודש אין לחלק בכך...

זולת זה הרי ע"י הנחת התפלין על צורה הנ"ל קרוב לודאי שיבא לידי הרהור של עבירה, והיסח הדעת של שחוק וקלות ראש בודאי אסור בתפלין לכו"ע, עיי' שו"ע או"ח (סי' כ"ח סעי' א' וסי' מ"ד סעי' א') ובמפרשי השו"ע שם. ומכש"כ הרהור דאשה על כן פשוט שאסור להניח תפלין על מקום צורה הנ"ל.

29. שו"ת בצל החכמה חלק ה סימן פב

בקשר לשאלתו הנוספת, דמאחר שאסור לו להניח תפלין על גבי צורה הנ"ל (סי' הקודם) איך אפשר לו לקיים מצות תפלין, וגם איך אפשר לו להפטר מאותה צורה המטרידה את מנוחתו, מוכרח אני להאריך קצת כדי לבאר כמה פרטים בנוגע להלכה זו וה' יעזרני עדכ"ש להורות כהלכה.

א) איתא במתני' (שבת ק"ד ב') דכתב ע"ג כתב פטור בשבת וכן פסק הרמב"ם (פי"א מה' שבת הי"א). ובמס' גיטין (י"ט א') איתא דיו על גבי דיו סיקרא ע"ג סיקרא פטור סיקרא ע"ג דיו אמרי לה חייב ואמרי לה פטור. ובדיו ע"ג סיקרא ר"י ור"ל דאמרי תרויהו חייב שתיים אחת משום כותב ואחת משום מוחק. וכן מבואר ברמב"ם (פי"א מה'

שבת הט"ז) בדיו ע"ג סיקרא שהוא חייב שתיים. ועיי' במשנה ברורה (סי' ש"מ סקל"ב אות ג'). והנה בסוגיא דגיטין (שם) מבואר כי גם דיו ע"ג סיקרא אינו ברור דהוי כתב. דקאמר התם, וכי מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, ובפרש"י שם דדוקא להחמיר אמרי דהוי כתב, ומוכח דהא דקאמר, דיו ע"ג דיו וסיקרא ע"ג סיקרא פטור היינו ע"כ פטור ודאי. ועיי' בתוס' שם (ד"ה דיו) בשם הר"י דהיינו דוקא כשהכתב השני אינו מתקן כלום, אבל כשהכתב השני מתקן יותר מכתב הראשון הוי שפיר כתב אפי' לרבנן אליבא דר' אחא, אבל לר' חסדא אליבא דרבנן לעולם ל"ה כתב אפי' כשכתב השני מתקן יותר. וכן דעת הרמב"ם שהרי פסק (פ"ג מה' גירושין ה"ד), גט שכתבו שלא לשמה אעפ"י שהעביר עליו קולמוס לשמח אינו גט עכ"ל. הרי אעפ"י שהכתב השני מתקן יותר ל"ה כתב. - ברם בשו"ע אה"ע (סי' קל"א סעי' ה') כ', גט שכתבו שלא לשמה אעפ"י שהעביר עליו קולמוס לשמה אינו גט, וי"א שחוששין לו ע"כ. הנה לדעת י"א אלו יש לחוש לחומרא דכתב ע"ג כתב חשיבא כתב, מ"מ י"ל דהיינו היכא שהכתב השני מתקן יותר כבהך דגט שכתב שלא לשמה והעביר עליו קולמוס לשמה וכסברת התוס' הנ"ל

ועכ"פ ברור דהיכא שהכתב השני מקלקל את הכתב הראשון דלא חשיבא השני כתב, וכדאיתא בסוגיא דגיטין שם (י"ט א') בסיקרא ע"ג דיו אמרי לה חייב מוחק הוא ואמרי לה פטור, מקלקל הוא ע"ש. הרי דלכו"ע אינו חייב משום כותב, והיינו טעמא לפי שמתחילה ה' כתוב הגון מעתה כפרש"י שם (ד"ה מוחק הוא), הרי דכל היכא דהוי מקלקל את כתב הראשון דהיינו התחתון, אינו חייב משום כותב על הכתב העליון שכתב ע"ג התחתון שקלקל

ב) והנה לענין לאו דכתובת קעקע לא מצאתי מבואר לא בש"ס ולא בדברי הראשונים והאחרונים, מה דינו בכתב ע"ג כתב דהיינו לענין חיוב בכתובת קעקע ע"ג כתובת קעקע, - ולענ"ד לדון בזה מהמבואר בס' מחזיק ברכה (חאו"ח סי' ש"מ אות ב') לענין חיוב כתובת קעקע בשבת וממש"כ הגאון מלבי"ם בס' התורה והמצוה (ויקרא י"ט כ"ח) בביאור הספרא שם (אות ע"ו), לדמות דין כתובת קעקע לדין כתיבה בשבת ע"ש לענינו. נראה להוכיח מזה דגם לענין לאו דכתובת קעקע, כתב ע"ג כתב פטור. ומכש"כ כשכתב השני אינו מתקן יותר מהראשון, ובודאי שכ"ה כשכתב השני מקלקל...

יג) לכן כיון שבנד"ד הו"ל בלא"ה דרבנן טובא כמבואר, חדא שאין בקעקוע העליון לא אות ולא צורה רק קוים או נקודות בעלמא בלי כל סדר (אות ד') שנית, שאין דעתו לכתוב כלל רק לקלקל ולמחוק (אות ג'). ועוד שאינו לשם ע"ז כלל (אות ו'). וגם נתוסף עליו ספק וס"ס אם העליון חשוב כתב כלל והו"ל ספק וס"ס להיות תלתא דרבנן, בודאי שיש להקל בזה ובפרט שהוא לצורך מצוה. - ועכ"ז יראה שלא יהיה צבע העליון אדום, כי כאמור לעיל (אות י') אדום הוא צבע החשוב ביותר...

העולה להלכה: א) דין כתובת קעקע על גבי כתובת קעקע כדיון כתב ע"ג כתב לענין שבת, והוא מותר מה"ת, עכ"פ היכי שהכתב העליון אינו מתקן יותר מכתב התחתון (אות ב') ומכש"כ כשכל כוונתו אינו רק לקלקל ולמחוק את הכתובת קעקע שתחתיו והוא גם מקלקלו באמת (אות ג'). - ב) גם כתובת קעקע ע"ג כתובת קעקע, אסור עכ"פ מדרבנן (אות א'). - ג) גם כתובת קעקע שכל כוונתו למחוק כתובת קעקע אחר, נראה שאסור עכ"פ מדרבנן (אות ב'). - ד) מה"ת אין חיוב בכתובת קעקע רק בכתיבת אות או צורה, אבל על שריטה בעלמא אינו חייב, ומ"מ מדרבנן גם שריטה בעלמא אסורה (אות ד'). - ה) צבע חשוב על גבי צבע גרוע, חשיבא כתב העליון כתב (אות י'). - ו) אפי' דיו ע"ג סיקרא אין בו איסור תורה ודאי, ומכש"כ בצבע חשוב ע"ג צבע גרוע ממנו (אות י"ב). - ז) בכתובת קעקע ע"ג כתובת קעקע שאינו כותב לא אות ולא צורה ואינו מכוון רק לקלקל ולמחוק כתובת קעקע התחתון, אפשר להתיר אפי' לכתחילה, ומכש"כ כשאינו עושהו רק לצורך מצוה ויזהר לעשות העליון בצבע גרוע מתחתון (אות י"ג). - ח) כשאחרים עושים כתובת קעקע בבשרו והוא אינו מסייע כלל, נראה שאינו עובר אלא על אזהרת ובחוקותיהם לא תלכו (אות ה'). - ט) אסור לומר לעכו"ם לעשות כתובת קעקע בגופו, אם לא כשיש סניף נוסף להתיר (אות ה').

30. שו"ת מנחת יצחק חלק ג סימן יא

ע"ד אחד ששימש כחייל, ובצבא שם לו כתובת קעקע ביד שמאל, במקום הנחת תפילין, תמונה של אשה ערומה, שא"א להסירה מבשרו, ועכשיו נעשה בעל תשובה, והתחיל להתפלל, ורוצה לדעת אם יכול להניח תפילין ביד שמאל, על אותה התמונה, או שיניח ביד ימין.

א) הנה בהשקפה ראשונה נלענ"ד, דאף דהוי דבר מגונה מאד, ויש שאלה אם רשאי לברך, בשעה שהתמונה מגולה, וכמו שמבואר באחרונים מזה, די ש לומר דשייך משום טפח באשה ערוה, גם בתמונה פוטוגרפית, שמצוירת שם אשה בזרועות מגולות וכיב"ז, ועי' במה דאית' בעיון יעקב (תענית ה'), על הא דאמר רבי יצחק כל

האומר רחב רחב מיד נקרי, אמר לי' ר"נ אנא אמינא ולא איכפת לי, א"ל כי קא אמינא בידועה ומכירה, ופי' בעיון יעקב, דאע"פ שלא הי' מכירה ממש, רק צורתה ראה מצויר ביפי', כדרך שקורין בלשון אשכנז (קונטפריי'), וזה ג"כ מחמם במזכירה, וכדאיתא בסנהדרין (ל"ט ע"ב) אחאב איש מצונן הי', ועשאה לו איזבל שתי צורות זונות לחמם אותו עכ"ל, ומכ"ש אם הצורה שעשה, היא אשה זונה שמכירה, דשייך בזה משום הרהור, אבל עכ"פ לא נסתלק המציאות מיד השמאל, שהוא היד הכהה, ולדעתי היות שמקום יש בזרוע להניח שתי תפילין, כמבואר בש"ע (או"ח סי' כ"ז סעי' ז'), וא"כ אף אם הי' התמונה מתפשטת בכל הקיבורת, הלא אפשר לכסות חלק גדול ממנה בתמידית, ורק להניח פנוי מקום הנחת תפילין (ויעשה לו תפילין קטנים שאפשר עפ"י דין), אשר באותו מקום לא יתראה כ"כ צורתה, ושם יניח התפילה ש"י, וכמובן שבשעת הברכה יהי' מכוסה כל המקום, וגם הכסוי שמכסה החלק ממנה בתמידית, יהי' נעשה מעור דק מאד, באופן שאם בשוגג ישמטו התפילין קצת על מקום הכיסוי, יהי' אפשר לצרף השיטה דשייך בזה ג"כ משום מב"מ אינו חוצץ, וכמו שהביא במ"ב (שם אות י"ד), מהס' רביד הזהב, והלבו"ש החמיר בזה, וגם לפי שיטת הברכ"י (שם אות א') שהבאתי בספרי (ח"ב סי' מ"ו), דחוץ מטעם חציצה, יש עוד בהפסד, משום דל"ה על ידו, אין היתר במב"מ ג"כ, מ"מ צירוף יש, וצ"ע עוד בזה, וכפי מה שאומרים אפשר להעביר ע"י בקיאים כתובת קעקע...

31. שאלות ותשובות מנחת אשר, ח"ב סי' נד

בנערה שקבעה בקרסולה שם ש-די בכתובת קעקע בהיותה רחוקה מחי' תורה ומצוות, ושוב חזרה בתשובה וברוב בושטה רוצה היא למחוק קעקוע זה, ונשאלה השאלה אם מותר למחוק קעקוע זו או שמא אסור משום מחיקת שם ה'... כתב הרמב"ם (בפ"ו מיסודות ה"ח) "אבל מין ישראלי שכתב ספר תורה שורפין אותו עם האזכרות שבו מפני שאינו מאמין בקדושת השם ולא כתבו אלא שהוא מעלה בדעתו שזה כשאר הדברים והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם ומצוה לשרפו כדי שלא להניח שם למינים ולא למעשיהם". הרי לן מדברי הרמב"ם דשם שנכתב שלא לשם קדושת ה' אלא "כמו שאר דברים" אין בו קדושה כלל ומותר למחוק... אמנם ביו"ד (סי' רעו) כתב הש"ך (בס"ק יב) דכל שלא נתכוין לקדש את ה' מותר למחוק לצורך תיקון ס"ת ואם נתכוין לקדשו גם לצורך תיקון אסור למחוק עי"ש. ומשמע שלא לצורך תיקון מ"מ אסור למחוק, מ"מ נראה דמותר למחוק לכל צורך מצוה, ולא שאני תיקון ס"ת מכל מצוה אחרת, וגם נ"ד הי' כצורך מצוה, דבזיון גדול שיהא ש"ש חקוק בדרך בזיון בקרסולו של אדם ויתפלוש בעפרים, ועוד דבכל פעם שתרחץ ותטבול נמצאת עומדת עירומה בפני ש"ש וכל כה"ג ודאי צורך מצוה למחוק...

ויתירה מזו מצינו דאף אם יש כוונה לכתוב שמו של הקב"ה, אם ענין הכתיבה הוכיח שנכתב לשם חול ולא לשם גדולה וכבוד אין בו קדושה כלשהי ומותר למחוק, דהנה כתב המשנה ברורה (בסי' שלד ס"ק נ"ב) בשם שו"ת חות יאיר, והוא בחו"י (סימן ט"ז), לגבי מטבעות שוודיות ששם הוי' טבוע בהן האם מותר להתיכן, וחידיש בחו"י דכין דנעשו להוצאה מוכחא מילתא שנעשו לשם חול ולא לשם קדושה ומותר להתיכן והמשנ"ב הסכים לדבריו, וכ"ה בפמ"ג שם, עי"ש... וע"כ נראה בכונתם דמ"מ בעינן שיהיה השם נכתב לשם כבוד וגדולה לשם שמים, אבל כשנכתב בענין שאין בו קדושה וגדולה אלא חולי חולין אין איסור במחיקתו... הנה עד כאן דנתי בקדושת קעקוע זה ותקפו, עתה נבאר דאף אם היתה בו קדושה, נראה דבינ"ד יש להתיר את מחיקתו משני טעמים: כתב החת"ס ח"ו סי' ח בסופר אחד שכתב "זה השער לה' צדיקים יבאו בו" ע"מ לקבעו בשער ביהכנ"ס ונטלו אדם אחד רשע וקבעו בבית הכסא, האם מותר למחוק שם זה... הכריע החת"ס להתיר מחיקת ה' כדי להצילו מבזיון גדול שיהא ש"ש מתנוסס במקום הטינופת... ונראה עוד דבאמת אין הסרת הקעקוע אלא גרמא ולא מעשה בידיים... ומשום כל הנ"ל נראה פשוט דיח להתיר להסיר קעקוע זה ע"י לייזר. אם אפשר לעשות כן ע"י גוי עדיף טפי אך אם א"א יש להתיר בשופי גם ע"י ישראל. [ועיין גם במאמר של הרב אליהו בקשי דורון בקובץ תחומין כרך כב]

32. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קק עמוד ב

ורמי דרבנן אדרבנן, ורמי דרבי יוסי אדרבי יוסי. דתניא: הרי שהיה שם כתוב לו על בשרו - הרי זה לא ירחוץ ולא יסוך ולא יעמוד במקום הטינופת. נדמנה לו טבילה של מצוה - כורך עליה גמי ויורד וטובל. רבי יוסי אומר: לעולם יורד וטובל כדרכו, ובלבד שלא ישפסף! - שאני התם דאמר קרא ואבדתם את שמם מן המקום ההוא לא תעשון כן לה' אלהיכם, עשייה הוא דאסור, גרמא - שרי.

33. שו"ת עטרת פז, יו"ד ח"ב סי' ח (הרב פנחס זביחי)

נשאלתי הלום מזוג בעלי תשובה אשר התקרבו ובאו זה עתה לחסות בנועם ה' ולבקר בהיכלו והם בעלי תשובה גמורים שקיבלו עליהם עול מלכות שמים באהבה, ומדקדקים וזהירים במצוות קלה כבחמורה, ונפשם לשאול הגיעה באשר האשה בטרם שהתקרבה ליהדות חקקה על בשרה בעט ברזל ועופרת צורות שונות בכתובת קעקע, ואז לא ידעה כלל את חומרם של הדברים שהם קשים בפני עצמם שעשיית כתובות קעקע אלו הוא איסור גמור מן התורה...אולם עתה קשים הדברים בכפליים כיון שכתובות אלו חקוקים עדיין בבשרה וישארו כך לעולם כיון שהדרך שנעשו הו"ע שחרטו וחקקו בבשרה בעט ברזל, ובמקום החריטה הניחו מיני סממנים של צבעונים, ואחר שהבשר הגליד והעלה ארוכה ומרפא, עלתה שכבת עור על צבעונים אלו וכך ישארו רשומים וניכרים לעולם. ונפשם בשאלתם, האם דבר זה נחשב לה לחציצה לטבילתה, בבואה לטבול לטהרתה.

תנן במסכת מקוואות (פרק י' משנה ח) חץ שהוא תחוב באדם, בזמן שהוא נראה חוצץ. ואם אינו נראה טובל ואוכל בתרומתו, ע"כ. והרא"ש במסכת נידה (הלכות מקוואות, סימן כז) כתב ללמוד מדין זה דמתניתין במקוואות הנ"ל, דהלכך אשה שיש לה קוץ בבשרה אם הוא נראה לא תטבול על שתסירו, יעו"ש. והנה הרא"ש בפירושו למס' מקוואות (שם) כתב לבאר בעצם דין זה של חץ שהוא תחוב באדם וכו' וז"ל: בזמן שהוא נראה מבחוץ חוצץ, דאי אפשר שלא יהיה מקצתו על הבשר וחוצץ. עכ"ד. יעו"ש. וע' נמי בדברי הרמב"ם בפירושו למשניות דמס' מקוואות (שם) שמבואר בדבריו נמי כו"ב, שכתב שם, והחץ אשר הוא תחוב בגוף הנה יתראה קצהו בשטח הגוף, ואז יהיה חוצץ כאילו היה על שטח הגוף...ובאמת משמע מתוך דבריהם אלו דכל שהקוץ הזה תחוב כולו לגמרי בבשר, מקצהו ועד קצהו, ואינו בולט לבחוץ כלל וכלל, אה"נ דכו"ע מודו דליכא ביה משום חציצה, ואע"פ שהוא נראה מבחוץ, וכגון שהחץ נכנס כולו מתחת לעור הבשר בעומק גדול, והוא רק נשקף ונראה מבחוץ בתוך עומק הבשר, לא איכפת לן במה שהוא נראה ונשקף מבחוץ...וכמבואר כן להדיא מדברי הט"ז בשו"ע (סי' קצח ס"ק טו) שכתב שם דהא דסיים הטור והביא בדבריו דאם עלה עליו קרום של בשר בכל ענין אינו חוצץ, היינו שאפילו אם הוא נראה תחת לקרום אינו חוצץ. יעו"ש...

א"כ יש לומר דהכא נמי בנידון דידן הוי הכי, שאע"ג בכתובות קעקע הללו שבבשר האשה הניחו סממנים על מקום החתך שעשו בבשר, והם נשארו שם, מכל מקום כיון שעלה עליהם קרום של בשר ועור והם מכוסים עתה לגמרי ממילא לא הוי חציצה, כדן קוץ וחץ שעלה עליהם קרום דאינו חוצץ, והיינו כיון שסוף סוף כל הבשר נכנס בתוך המים א"כ מה שיש תחתיו אינו חוצץ...היינו מדין דהבלוע באדם אינו חוצץ... (שהרי על אף שיש דרכים שאפשר להוציא את כתובות הקעקע מתוך הבשר, וכעין שהביא לרמז ולציין הכי בשו"ת מנחת יצחק חלק ג שעמד לדון שם בענין בעל תשובה שיש לו כתובת קעקע מכוערת על הקיבורת במקום הנחת התפילין דכיצד יעשה עם זה בעת הנחת התפילין וכו' והביא שם כמה עיצות בזה וכו' ולבסוף סיים וכתב, ועוד צ"ע בזה, וכפי מה שאומרים אפשר להעביר ע"י בקיאים כתובת קעקע יעו"ש...מ"מ אפילו הכי עדיין שפיר חשיב ליה הכא דין בלוע ואינו חוצץ דאם משום דבריו דהרב תשובה מאהבה [ח"ג בהגהות השו"ע] שכתב לחלק דדוקא כל שאינו יוצא מאיליו הוי בלוע, הא י"ל כביאור הרב מנחת פיתים ודעימיה דכוונת הרב תשובה מאהבה בזה לומר דכל שאינו יוצא מאיליו אלא ע"י פעולת אדם עדיין שפיר חשיב ליה כבלוע, והכא נמי כאמור הרי כדי להוציא את כתובות הקעקע הללו צריך לעשות פעולה גדולה של אדם כדי להסירו והוא אינו יוצא מאיליו לעולם, וממילא לפ"ז שפיר חשיב ליה כבלוע. ומה גם דבלאו הכי הרי כאמור בדברינו לעיל דדעת טובא ורובא דהפוסקים הוי דכל שהוא בלוע ואפילו שהוא בלוע בו לשעה שעתיד להוציאו דאית ליה נמי דין בלוע שאינו חוצץ. ולכן כהא נמי ודאי דיש להחשיב את כתובות הקעקע הללו כבלוע דאינו חוצץ, וק"ל)...והנה עוד יש לומר בזה דלעולם אף אם אשה זאת חושבת להעביר את כתובת הקעקע הזה בניתוח, ואפילו קבעה תור לזמן הניתוח, ולעת עתה תוך כדי זמן ההמתנה הגיע לה עת טבילת מצוה...אפ"ה לא חשיב לה הדבר כחציצה לעת עתה...דדין בלוע יש לה לעת עתה על אף שדעתה להסירו אח"כ וממילא אינו חוצץ...ובמקום שיכולה להסיר את כתובות אלו נכון וראוי הוא שתעשה כן.